

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๓๕ นั้น ในจำนวนนักเรียนฝึกหัดอาจารย์รุ่นแรกๆ ซึ่งมีเพียงสามคน ผู้ที่เรียนสำเร็จคนแรกและได้รับประกาศนียบัตรครูของกรมศึกษาธิการ และเข้ามารับราชการเจริญรุ่งเรืองจนกระทั่งได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยา คือ **เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี**

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี มีนามเดิมว่า สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา เป็นบุตรคนที่ ๑๘ ของพระยาไชยสุรินทร์ (บิดา) และท่านอยู่ (มารดา) เกิดเมื่อวันจันทร์ เดือนยี่ แรม ๒ ค่ำ ปีมะโรงตรงกับวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๙ ที่บ้านหลังศาลเจ้าหัวเมียด ตำบลสะพานหัน พอท่านอายุได้ ๘ ขวบ ท่านบิดาถึงแก่อนิจกรรม

การศึกษา เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เริ่มเรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดบพิตรพิมุข สอบได้ประโยค ๑ เมื่ออายุ ๑๒ ปี ครูผู้สอนคือ ขุนอนุกิจวิฑูร ขณะที่ยังฆราวาสเป็นพระภิกษุ แล้วย้ายไปเรียนต่อที่โรงเรียนพระคณาภิบาล สอบได้ประโยค ๒ เมื่ออายุ ๑๓ ปี ต่อมาสอบไล่ได้ชั้น ๕ ภาษาอังกฤษ ตามหลักสูตรหลวงแล้วไปศึกษา ณ โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ จนสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรครูจากโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เป็นที่ ๑ ในชุดแรก และ เป็นนักเรียนสอนในกรมศึกษาธิการ ในขณะที่มีอายุเพียง ๑๖ ปี

พ.ศ. ๒๔๓๗ เป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ในโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์

พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้ทุนรัฐบาล โดยกระทรวงธรรมการคัดเลือกตัวส่งไปศึกษาวิชาครูเพิ่มเติม ณ ประเทศอังกฤษ เข้าศึกษา ณ วิทยาลัยเบอโรโรด (Borough Road) เรียนอยู่ ๓ ปี จบแล้วได้เดินทางไปดูงานด้านการศึกษา ณ ประเทศอินเดียและประเทศพม่าเป็นเวลา ๓ เดือน

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี อุปสมบทในบวรพุทธศาสนา ๑ พรรษา โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-

เจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้เป็นนาคหลวง อุปสมบท ณ วัดพระศรีรัตนศาสดารามเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ จำพรรษา ณ วัดบวรนิเวศวิหาร มีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์

ชีวิตราชการ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี กลับมารับราชการในกรมศึกษาธิการ เมื่อวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๒

พ.ศ. ๒๔๔๒ เป็นครูสอนวิชาในโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์

พ.ศ. ๒๔๔๓ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงไพศาลศิลปศาสตร์ ได้รับหน้าที่ใหม่เป็นผู้ช่วยหัวหน้ากองตรวจกรมศึกษาธิการ แต่ยังคงสอนอยู่ในโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ด้วย

พ.ศ. ๒๔๔๔ เดินทางไปดูงานการศึกษา ณ ประเทศญี่ปุ่น ผู้ที่ร่วมเดินทางไปด้วยในครั้งนั้นคือ ขุนอนุกิจวิฑูร (สันหัด เทพหัสดิน) และพระยาชานีบรรพตคาม (อ่อนสารีบุตร) ดูงานอยู่ ๑๒ วัน ขณะเดียวกันก็ไปเพื่อออร์ริบเสด็จนิวัติประเทศไทย ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) ซึ่งสำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษแล้ว

พ.ศ. ๒๔๔๒ ได้รับบรรดาศักดิ์เป็น พระยาไพศาลศิลปศาสตร์

พ.ศ. ๒๔๔๔ รั้งตำแหน่งปลัดชุดทดลอง กระทรวงธรรมการ และเป็นพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

พ.ศ. ๒๔๔๕ เป็นปลัดชุดทดลองกระทรวงธรรมการ
พ.ศ. ๒๔๔๖ รั้งตำแหน่งผู้บัญชาการโรงเรียนข้าราชการพลเรือน อีกตำแหน่งหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๔๘ เป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ได้รับพระราชทานยศเป็น จางวางโท และ จางวางเอก ในปีเดียวกันนั่นเอง

พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้รับบรรดาศักดิ์เป็น เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีฯ ขณะมีอายุเพียง ๔๑ ปี

ท่านรับราชการดำรงตำแหน่งเสนาบดี กระทรวง
 ธรรมการจนสิ้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-
 เจ้าอยู่หัว จึงลาออกจากราชการเพื่อรับพระราชทานบำ-
 นานาญ เมื่อคุณไฉไล เทพหัสดิน ณ อยุธยา บุตรของท่าน
 ลาออกจากครูโรงเรียนราชินี และวิชาวุฒวิद्याลัยมา
 ตั้งโรงเรียนสตรีจุลนาคขึ้น ท่านได้มาช่วยสอนในโรงเรียน
 นั้นด้วยระยะหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๗๕ หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วท่าน
 ได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และได้รับ
 เลือกเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรคนแรกของประเทศไทย
 และ ต่อมาได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวง-
 ศึกษาธิการระหว่างวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึง
 วันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี
 (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา)

เมื่อจากรัฐสภามาเป็นรัฐมนตรีแล้วเหตุการณ์ทางสภา อยู่ในสภาพที่ไม่ค่อยเรียบร้อยตลอดมา ทางรัฐสภาจึงลงมติเลือกท่านกลับไปเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรอีกครั้ง การไปรับตำแหน่งประธานสภาผู้แทนราษฎรในครั้งนั้นนับได้ว่าเป็นงานแผ่นดินครั้งสุดท้ายของท่าน คือ เมื่อเป็นประธานสภา อยู่จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๑๖ ก็ได้ลาออกจากตำแหน่งด้วยเห็นว่าเหตุการณ์ ในระยะนั้น ไม่อาจรักษาความเป็นประชาธิปไตยอันตั้งตามความคิดเห็นของท่านไว้ได้ ท่านจึงออกมาพักผ่อนอยู่กับบ้านจนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต

ภารกิจทางการศึกษา เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ได้ประกอบภารกิจทางการศึกษาไว้มากมาย นับตั้งแต่เป็นครู จนเป็นผู้ตรวจการศึกษา เป็นเจ้ากรมราชบัณฑิต เจ้ากรมตรวจ ปลัดทูลฉลอง จนเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ นอกจากนี้ยังได้ประกอบภารกิจอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา อาทิ

๑. นำวิธีการจัดการศึกษาของต่างประเทศ ทั้งในยุโรปและเอเชียบางประเทศมาเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของไทย
๒. เป็นกรรมการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนและต่อมาได้เป็นผู้บัญชาการโรงเรียนด้วย จนกระทั่งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนได้สถาปนาเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๓. เป็นกรรมการจัดการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง
๔. เป็นผู้ตรวจการลูกเสือมณฑลกรุงเทพฯ เป็นคนแรก
๕. เป็นผู้ดำเนินการเพื่อให้ได้ประกาศใช้พ.ร.บ. วิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ.๒๕๖๑
๖. เป็นผู้ดำเนินการเพื่อให้ได้ประกาศใช้พ.ร.บ. ประถมศึกษา พ.ศ.๒๕๖๔

๗. ริเริ่มให้มีการฝึกหัดเล่นฟุตบอลในโรงเรียนและให้มีการแข่งขันฟุตบอลระหว่างโรงเรียน

๘. จัดตั้งสมาคมคณาจารย์สมาคม เป็นผู้บรรยายวิชาครู และวิธีสอนทั้งที่สมาคม และในโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ และริเริ่มออกหนังสือ "วิทยากรย์" ด้วย

๙. ริเริ่มส่งเสริมวิชาช่าง และหัตถกรรม เพื่อส่งเสริมให้เห็นความสำคัญของวิชาต่างๆ ซึ่งต่อมาได้เปิดสอน และกลายเป็นโรงเรียนเพาะช่าง

๑๐. ริเริ่มขอจัดตั้งโรงเรียนพาณิชยการขึ้น ที่วัดมหาพฤฒาราม

ฯลฯ

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีนั้น นอกจากเป็นปราชญ์ทางการศึกษาแล้ว ท่านยังเป็นนักประพันธ์ที่สำคัญท่านหนึ่งของไทย ท่านได้แต่งคำขวัญคำขวัญไว้มากมาย บทประพันธ์ของท่านมีทั้งความเรียง และบทร้อยกรอง ถ้าแบ่งเป็นพวก ๆ จะได้ดังนี้

๑. แบบเรียน มีแบบเรียนอนุบาล แบบเรียนวิชาครู ตรีทวิทยา เวชคณิต พีชคณิต แบบสอนอ่านธรรมจรรยา สุขภาพบาลสำหรับครอบครัว สมบัติผู้ดี เป็นต้น

๒. โคลง - กลอน

๓. บทความว่าด้วย การศึกษา จรรยา การสมาคม เศรษฐกิจ และการเมือง รวมทั้งทางด้านปรัชญาด้วย ในการเขียนบทความ และแต่งโคลง กลอน นั้น ใช้ชื่อนามปากกาว่า "เขี้ยวหวาน" บ้าง "ครูเทพ" บ้าง

๔. ละครรูต มี ๔ เรื่องคือ บ่อยใหม่ แม่ศรีครัว หมั้นไว้ และตาเงาะ

๕. เพลงกราวกีฬา ซึ่งใช้มาจนกระทั่งปัจจุบัน
เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ถึงแก่อสัญกรรมเมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๔๖ รวมอายุได้ ๖๗ ปี

วรวิทย์ วตินสรากร

บรรณานุกรม

ประยุทธ สิทธิพันธ์. โฉมหน้าประวัติศาสตร์ ชุด ขุนนางสยาม. สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๑๖.

(หน้า ๒๕๔-๒๖๕)

ขุนวิรุฬห์จรรยา. "เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา)". ประวัติครู ๒๕๐๑.

โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๑. (หน้า ๒๖-๖๐)